

Content Analysis of Elementary Third Grade Textbooks Based On Attention to Health System Components

Isa Barghi ^{1,*}, Javad Mabhouti Dizajyekan ²

¹ Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Educational Sciences and Psychology Faculty, Azerbaijan Shahid Madani University, Tabriz, Iran

² M. Ed, Graduate Curriculum Student, Marand Farrokhi School, Azad University of Marand, Marand, Iran

* **Corresponding author:** Isa Barghi, Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Educational Sciences and Psychology Faculty, Azerbaijan Shahid Madani University, Tabriz, Iran. E-mail: isabarqi@yahoo.com

Received: 29 Dec 2018

Accepted: 06 Oct 2019

Abstract

Introduction: Health education and the development of students' health culture are very important and a coherent and comprehensive program in this area is essential. The purpose of this study was to determine the content of elementary third grade textbooks based on the amount of attention to health system components.

Methods: In this descriptive study, content analysis method was used. The statistical population of this study was all third grade elementary school books of 2016-2016 (6 volumes) including Persian titles, sciences, heavenly gifts, Quran, math and social education. Statistical sample is equal to statistical population. The research instrument was "Shanon Entropy". The content validity of this study was also confirmed by 10 educational and 5 medical specialists. First, the frequency of the components was determined on each page of the book. Then, the information load of each marker and its degree of importance relative to other components were calculated using "Shannon Entropy" software.

Results: The highest attention among all components of health education was related to mental health component with 645 cases and the least attention to disability component with 13 frequencies. Among the sub-indices, the most significant coefficients were related to corrective movements, energetic substances, and health and sports nutrition with 0.037 and arthropod and rodent control components, prenatal care, addiction, drugs and its variants, effects on smoking, AIDS and familiarity with zero-valued diseases are of the least importance.

Conclusions: Each of the components of these components has not been balanced and the textbooks have not covered a proportion of health education components. Therefore, it is suggested that authors of textbooks should pay attention to this issue in future editions.

Keywords: Content Analysis, Textbooks, Health Education

تحلیل محتوای کتب درسی پایه سوم ابتدایی بر اساس میزان توجه به مؤلفه‌های نظام سلامت

عیسی برقی^{۱*}، جواد مبهوتی دیزجیکان^۲

^۱ استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید مدنی اذربایجان، تبریز، ایران
^۲ کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی، دبستان شاهد فرخی مرنده، مرنده، ایران

* نویسنده مسئول: عیسی برقی، استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید مدنی اذربایجان، تبریز، ایران.
ایمیل: isabarqi@yahoo.com

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۸/۰۷/۱۴

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۱۰/۰۸

چکیده

مقدمه: آموزش بهداشت و سلامت و توسعه فرهنگ بهداشتی دانش آموزان اهمیت بسیاری دارد و یک برنامه منسجم و کامل در این حوزه ضرورت دارد. مطالعه حاضر با هدف تعیین محتوای کتب درسی پایه سوم ابتدایی بر اساس میزان توجه به مؤلفه‌های نظام سلامت انجام شد.

روش کار: در این مطالعه توصیفی از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش همه کتاب‌های پایه سوم ابتدایی سال تحصیلی ۱۳۹۶ - ۱۳۹۵ (۶ جلد کتاب) بود که شامل عنوان‌های فارسی، علوم، هدیه‌های آسمانی، قرآن، ریاضی و تعلیمات اجتماعی می‌شود. نمونه آماری برابر با جامعه آماری است. ابزار پژوهش "انترپوی شانون" (Shanon Entropy) بود. روایی محتوایی این پژوهش نیز توسط ۱۰ نفر از متخصصان علوم تربیتی و ۵ نفر از متخصصان علوم پزشکی تایید شد. ابتدا میزان فراوانی مؤلفه‌ها در هر صفحه کتاب مشخص شد. سپس با استفاده از نرم افزار "انترپوی شانون" بار اطلاعاتی هر نشانگر و درجه اهمیت آن نسبت به سایر مؤلفه‌ها محاسبه شد.

یافته‌ها: بیشترین توجه از بین تمام مؤلفه‌های آموزش سلامت مربوط به مؤلفه سلامت روانی با ۶۴۵ مورد و کمترین توجه به مؤلفه معلولیت با ۱۳ فراوانی می‌باشد. در میان خرده شاخص‌ها بیشترین مقدار ضریب اهمیت مربوط به حرکات اصلاحی، مواد نیروزا و بهداشت و تغذیه ورزشی با مقدار ۰/۳۷ و مؤلفه‌های مبارزه با بندپایان و جوندگان، مراقبت‌های دوران بارداری، اعتیاد، مواد مخدر و انواع آن، اثرات سیگار در بدن، ایدز و آشنایی با بیماری‌ها با مقدار صفر دارای کمترین اهمیت می‌باشند.

نتیجه‌گیری: هر یک از شاخص‌های مؤلفه‌های مذکور به صورت متوازن مورد توجه قرار نگرفته و کتاب‌های درسی به یک نسبت مؤلفه‌های آموزش سلامت را پوشش نداده‌اند. لذا پیشنهاد می‌شود که مؤلفان کتاب‌های درسی، در ویرایش‌های بعدی به این امر توجه لازم را داشته باشند.

واژگان کلیدی: تحلیل محتوا، کتاب‌های درسی، آموزش سلامت

تمامی حقوق نشر برای انجمن علمی پرستاری ایران محفوظ است.

مقدمه

نیاز آگاهی آنان می‌شود [۲]. سازمان بهداشت جهانی سلامت را چنین تعریف کرده است: سلامت عبارت است از رفاه کامل جسمی، روانی، اجتماعی؛ و صرف عدم ابتلا به بیماری یا ناتوانی و نقص عضو دلیل سلامت نیست [۳]. مسئله مهم در این رابطه آموزش سلامت و بهداشت است. در همین رابطه، رفیعی فر و همکاران [۴] آموزش سلامت را آن بخش از مراقبت‌های بهداشتی می‌دانند که بر رفتاری های سلامت تأثیر گذارد.

سلامت یکی از نعمت‌های الهی است که خداوند به انسان ارزانی داشته و بدیهی است که انسان برای حفظ آن باید تلاش کند؛ به‌خصوص در این دوران که زندگی ماشینی انسان را احاطه کرده است. پس برای پیشگیری از بروز هر نوع بیماری و تأمین سلامت افراد لازم است آموزش‌هایی داده شود [۱]. نظام آموزشی مدرسه نقش بسیار مهمی در آموزش سلامت و ارتقای آن در دوران کودکی و بعدازآن ایفا می‌کند و باعث شکل‌گیری شخصیت دانش آموزان، نگرش، مهارت و

مطالعات نشان داده است که علت بسیاری از بیماری‌های مزمن، سبک زندگی و رفتارهای انسان است [۱۳]. آموزش بهداشت و ارتقای سلامت یکی از بهترین راه‌هایی است که دانش آموزان توسط آن می‌توانند سلامتی خود را حفظ و کنترل نمایند [۱۴]. حدود نیمی از جمعیت کشور را کودکان و نوجوانان تشکیل می‌دهند [۱۳] علی‌رغم اینکه دانش آموزان در شکل گرفتن نسل آینده و ارتقاء سلامت اجتماع بسیار مهم هستند چون در مرحله نسبتاً سالمی از زندگی در نظر گرفته می‌شوند، در تلاش‌های ارتقای سلامت در سراسر جهان به عنوان یک اولویت در نظر گرفته نمی‌شوند [۱۵]. این در حالی است که آنان به ندرت به مهارت‌های زندگی یا اجتماعی برای مدیریت سلامتی یا عواطفشان فکر می‌کنند و ممکن است از اینکه مسئولیت خود مراقبتی را به آن‌ها می‌دهیم ناراحت شوند یا هنگامی که با مشکلات روبرو می‌شوند، افسرده شوند [۱۶].

با توجه به اهمیت و نقشی که سلامت در زندگی انسان‌ها دارد و از آنجاکه به‌عنوان یک منبع مهم در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فردی مطرح می‌شود، توجه به این امر خطیر از وظایف مهم هر دولتی به شمار می‌رود و توجه به این موضوع در دوران دبستان اهمیت زیادی دارد. در این زمینه آموزش‌هایی که در حوزه رفتار، بهداشت و سلامت در کشورهای گوناگون در مدارس صورت می‌پذیرد قابل توجه است، در کشور ایران نیز، مدارس و محتوای دروس بهترین پایگاه عملیاتی کردن آن‌ها هستند. با بررسی پژوهش‌های انجام گرفته، به نظر می‌رسد که تمامی کتاب‌های پایه سوم ابتدایی بر اساس مؤلفه‌های آموزش سلامت مورد بررسی و تحلیل قرار نگرفته است. لذا مطالعه حاضر با هدف تعیین محتوای کتب درسی پایه سوم ابتدایی بر اساس میزان توجه به مؤلفه‌های نظام سلامت انجام شد.

روش کار

در این مطالعه توصیفی از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. نمونه آماری پژوهش را کلیه کتاب‌های درسی پایه سوم ابتدایی شامل ۶ جلد کتاب در سال تحصیلی ۹۶-۹۵ در ۶ عنوان کتاب فارسی (خوانداری)، علوم، هدیه‌های آسمان، قرآن، ریاضی، مطالعات اجتماعی تشکیل داده است. در تحلیل کتب پایه سوم ابتدایی، واحد تحلیل صفحات (متن، تصاویر، پرسش‌ها و تمرین‌ها) می‌باشد. و برای تحلیل محتوا از ابزاری به نام "انترپی شانون" (Shanon Entropy) استفاده گردید. ابزار "انترپی شانون" یکی از روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره برای محاسبه وزن معیارها می‌باشد. در این روش نیازمند به ماتریس معیار-گزینه می‌باشد. این روش در سال ۱۹۷۴ توسط شانون و ویبور ارائه شد. آنترپی بیان‌کننده مقدار عدم اطمینان در یک توزیع احتمال پیوسته است. ایده اصلی این روش آن است که هر چه پراکندگی در مقادیر یک شاخص بیشتر باشد آن شاخص از اهمیت بیشتری برخوردار است.

برای تحلیل محتوا مراحل مختلفی طی می‌شود.

از جمله این مراحل می‌توان سه مرحله عمده زیر را ذکر نمود:

۱- مرحله قبل از تحلیل (آماده‌سازی و سازمان‌دهی)

۲- بررسی مواد (پیام)

۳- پردازش نتایج [۱۷].

در این پژوهش سعی شد تا بیشتر توجهات به بخش سوم یعنی پردازش نتایج حاصل از گردآوری داده‌ها معطوف گردد. در این روش پس از

صاحب‌نظران و مؤلفان تعاریف مختلفی از "آموزش سلامت" ارائه کرده‌اند. یونیسیف [۵] آموزش سلامت را شامل برقراری ارتباط بین فردی، آموزش ایدز، بهداشت جسمانی، آموزش پیشگیری از مصرف مواد مخدر و قدرت تصمیم‌گیری، توانایی نه گفتن، مهارت حل مسئله و جرأت‌مندی می‌داند. اساس گزارش فنی سازمان بهداشت جهانی این است که آموزش سلامت همانند آموزش عمومی علاقه‌مند به تغییر آگاهی، احساسات و رفتار مردم است، و در بیشتر موارد بر ایجاد آن‌گونه رفتارهای بهداشتی تأکید دارد که تصور می‌شود بیشترین حد ممکن بهزیستی را به ارمغان می‌آورند [۶]. از دیدگاه سازمان بهداشت جهانی [۷]، مؤلفه‌های آموزش سلامت شامل تغذیه سالم و آب آشامیدنی سالم، داشتن ارتباط سالم با دیگران و پیشگیری از ایدز با ارائه آموزش مسائل جنسی (تولیدمثل، شناسایی افراد، حفاظت از خود در برابر بیماری‌ها) است. به نظر محسنی [۸]، آموزش بهداشت و سلامت در سطح فردی و اجتماعی برای پیشبرد هر نوع برنامه سلامت عمومی بسیار اساسی است و به ایجاد تحولی بنیادی در فرد و اجتماع می‌انجامد.

جمالیان [۹] نیز درستی این نگاه را تأیید کرده و سلامت افراد جامعه را بزرگ‌ترین پشتوانه یک کشور دانسته است؛ به‌گونه‌ای که برای داشتن یک جامعه سالم، سلامت افراد را به‌عنوان یک ضرورت مطرح می‌کند، ضمن این‌که آموزش سلامت و بهداشت را حق دانش آموزان می‌داند تا بدین‌وسیله آن‌ها را به چگونگی مراقبت از خود و در امان ماندن از عوامل بیماری‌زا تأمین سلامت خود، آگاهی از آن، مهم‌تر، کسب فن و مهارت آگاه کند [۱۰]. به نظر او این دانش و مهارت باید در دوران تحصیل در دسترس دانش آموزان قرار گیرد.

سلامتی، یکی از حقوق انسان‌ها است. هر انسانی حق دارد سالم متولدشده و در طول زندگی، سلامت خود را حفظ کرده و آن را بهبود بخشد. کودکان و نوجوانان بارزترین سرمایه‌های یک جامعه هستند و آموزش در دوران کودکی مؤثر و پایدارتر است، توجه به حفظ سلامت و رشد مناسب و آموزش در این خصوص برای آن‌ها ضروری است زیرا نوجوانان در مواردی از آگاهی کافی برخوردار نیستند به همین دلیل آموزش بهداشت به نوجوانان یکی از مهم‌ترین مسائل در جوامع بشری باید مورد توجه قرار گیرد [۱۱].

تمام افراد و سازمان‌های جامعه در آموزش سلامت نقش بسزایی دارند و فرد تنها در این آموزش سهیم نیست. یکی از سازمان‌هایی که نقش مؤثر و فعالی در این باره دارد، آموزش‌وپرورش است و در این میان مدرسه به‌عنوان یک سازمان آموزشی وظیفه آموزش سلامت را بر عهده دارد. انتقال مفاهیم توسط مدرسه به دلیل دربرداشتن تمامی افراد جامعه و انبوهی از جمعیت و سهولت عرضه اطلاعات و ارتباط بهتر با خانواده‌ها به‌راحتی صورت می‌گیرد [۱۱]. سواد سلامت را می‌توان از ابزارهای اساسی جهت ارتقاء سلامت یک جامعه برشمرد به‌طوری‌که در سال‌های اخیر سواد سلامت به‌عنوان یک مسئله جهانی معرفی شده است. اگر افراد یک جامعه درباره سلامت، دانش و اطلاعات کمی داشته باشند و اطلاع‌رسانی کافی به آن‌ها صورت نگیرد اغلب آموزش‌های پزشکی و بهداشتی را درک نخواهند کرد و حتی ممکن است که آن‌ها را به اشتباه تفسیر نمایند و متعاقب آن موفقیت معالجات هم در این افراد پایین می‌آید [۱۲].

بی‌نهایت در محاسبات ریاضی، با عدد بسیار کوچک 0.00001 جایگزین شده است. W_j شاخصی است که ضریب اهمیت هر مقوله را در یک پیام، با توجه به شکل پاسخگوها، مشخص می‌کند. از طرفی با توجه به بردار W ، مقوله‌های حاصل از پیام نیز رتبه‌بندی گردید [۱۸].

یافته‌ها

یافته‌های این پژوهش شامل تحلیل کمی و کیفی کتاب‌های درسی دوره سوم ابتدایی بر اساس مؤلفه‌های آموزش سلامت می‌باشد. ابتدا مجموعه فراوانی‌های به‌دست‌آمده برحسب هر مؤلفه و خرده شاخص‌ها در کتب پایه سوم در **جدول ۱** تهیه گردیده و بعد در **جدول ۲** داده‌های این جدول بر اساس مرحله اول ابزار "آنتروپی شانون" به‌صورت داده‌های بهنجار شده درآمده‌اند. سپس بر اساس مرحله دوم روش آنتروپی شانون مقدار عدم اطمینان داده‌های حاصل از جداول مذکور به ترتیب در **جدول ۳** آورده شده‌اند. بعد بر اساس مرحله سوم ابزار "آنتروپی شانون" ضریب اهمیت اطلاعات به‌دست‌آمده از جداول قبل در **جدول ۴** نشان داده شده است. تا بدین طریق مشخص شود که به‌طور کلی بیشترین میزان توجه و اهمیت به کدام مؤلفه تعلق دارد.

جدول ۱ نشان می‌دهد که از مجموع ۶۳۲ صفحه از ۶ کتاب پایه سوم ابتدایی مؤلفه‌ی مربوط به سلامت روانی با ۶۴۵ عدد بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است و کمترین مؤلفه مربوط به معلولیت با ۱۳ فراوانی است. همچنین ۴۹۳ بار به مؤلفه مهارت‌های حرکتی به‌عنوان بیشترین خرده شاخص و به مؤلفه‌های مبارزه با بندپایان و جوندگان، مراقبت‌های دوران بارداری، اعتیاد، مواد مخدر و انواع آن، اثرات سیگار در بدن، آیدز، آشنایی با بیماری‌ها ۰ بار به‌عنوان کمترین خرده شاخص‌ها پرداخته شده است.

جدول ۳ نشان می‌دهد که بیشترین مقدار E_j (میزان عدم اطمینان یا درجه انحراف) در بین مؤلفه‌های بهداشت در کتب پایه سوم ابتدایی مربوط به مؤلفه‌های مبارزه با بندپایان و جوندگان، مراقبت‌های دوران بارداری، اعتیاد، مواد مخدر و انواع آن، اثرات سیگار در بدن، آیدز، آشنایی با بیماری‌ها با مقدار ۱ و کمترین مقدار E_j به مؤلفه مهارت‌های حرکتی با مقدار 0.066 می‌باشد. در واقع با پرداختن به عدم اطمینان یا درجه انحراف می‌توان متوجه شد که شاخص مورد نظر چه میزان اطلاعات مفید برای تصمیم‌گیری در اختیار قرار می‌دهد تا بتوانیم وزن شاخص‌ها را محاسبه و در **جدول ۴** نمایش داد.

رمزگذاری پیام یا پیام‌ها و طبقه‌بندی آن‌ها بر اساس مؤلفه‌ها، به تحلیل و بررسی داده‌های جمع‌آوری شده پرداخته شده است. راه و روش‌های زیادی در زمینه تحلیل اینگونه داده‌ها موجود می‌باشد اما با بررسی‌های انجام‌گرفته روش جدیدی که برگرفته از نظریه سیستم‌ها است و یک روش نوین و تازه می‌باشد انتخاب شده است. نام این روش آنتروپی شانون می‌باشد. در این روش تحلیل محتوا با نگاهی جدید و بصورت کمی و کیفی مطرح می‌شود.

آنتروپی، شاخصی است برای اندازه‌گیری عدم اطمینان که به‌وسیله، یک توزیع احتمال بیان می‌شود [۱۷]. بر اساس این روش که به مدل جبرانی مشهور است محتوای طرح از نظر پاسخگو (کتاب‌های درسی پایه سوم ابتدایی) و ۱۲ مؤلفه اصلی و ۵۸ مؤلفه فرعی بهداشت و سلامت مورد بررسی قرار گرفت. روایی مؤلفه‌های آموزش بهداشت و سلامت به همراه روایی ابزار مورد بررسی این مطالعه با استفاده از نظرات ۱۰ نفر از متخصصان و کارشناسان نظام سلامت سنجیده شده است. در این روش ابتدا پیام برحسب مؤلفه‌ها به تناسب هر پاسخگو در قالب فراوانی شمارش می‌شود. بر اساس داده‌های جدول فراوانی مراحل به ترتیب زیر انجام می‌شود.

مرحله اول: ماتریس فراوانی‌های جدول فراوانی بهنجار شدند که برای این کار از این رابطه استفاده شده است:

$$P_{ij} = \frac{F_{ij}}{\sum_{j=1}^m F_{ij}} \quad (i = 1, 2, 3, \dots; m, j = 1, 2, \dots, n)$$

F: فراوانی مؤلفه، P: هنجار شده ماتریس فراوانی، i: شماره پاسخگو n: تعداد مؤلفه، m: تعداد پاسخگو، j: شماره مؤلفه

مرحله دوم: بار اطلاعاتی هر مقوله محاسبه و در ستون‌های مربوط قرار می‌دهیم؛ و برای این منظور از رابطه زیر استفاده می‌کنیم:

$$E_j = -k \sum_{i=1}^m P_{ij} \times \ln P_{ij}$$

$$k = \frac{1}{\ln M} \quad (i = 1, 2, 3, \dots; m, j = 1, 2, \dots, n)$$

E_j : بار اطلاعاتی، P: هنجار شده ماتریس فراوانی، i: شماره پاسخگو m: تعداد پاسخگو، j: شماره مؤلفه، Ln: لگاریتم، n: تعداد مؤلفه
مرحله سوم: با استفاده از بار اطلاعاتی نشانگرها، ضریب اهمیت هر یک از نشانگرها محاسبه کرده و هر نشانگری که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد از درجه اهمیت W_j بیشتری برخوردار است.

$$W_j = \frac{E_j}{\sum_{j=1}^m E_j}$$

E_j : بار اطلاعاتی، W_j : درجه اهمیت، j: شماره مؤلفه، n: تعداد مؤلفه
لازم به ذکر است، در محاسبه E_j (بار اطلاعاتی)، در فرمول مربوطه اگر مقادیر هر یک از "P"-"i"-"j" برابر صفر باشد به دلیل بروز خطا و جواب

جدول ۱: توزیع فراوانی با توجه به مفروضه‌های سلامت در کتب پایه سوم ابتدایی

مؤلفه‌ها	فراوانی	مؤلفه‌ها	فراوانی	مؤلفه‌ها	فراوانی	مؤلفه‌ها	فراوانی	مؤلفه‌ها	فراوانی
خرده شاخص سلامت جسم	۳۹	مجموع هر خرده فراوانی	۱۰	مجموع فراوانی شاخص سلامت جسم	۳۹	مطالعات اجتماعی	۴	قرآن	۰
سیستم‌های بدن	۱۰	هدیه‌های آسمان	۰	علوم	۶	فارسی	۰	ریاضی	۰
چرخه حیات	۱۷	مطالعات اجتماعی	۴	ریاضی	۵	قرآن	۱	علوم	۷
مراقبت از اندام	۱۲	هدیه‌های آسمان	۵	ریاضی	۰	قرآن	۳	علوم	۳
سلامت تغذیه	۴۵۶	مطالعات اجتماعی	۰	ریاضی	۰	قرآن	۱	علوم	۰
آشنایی با مواد غذایی	۷۳	مطالعات اجتماعی	۲	ریاضی	۶۰	قرآن	۰	علوم	۱۱
نیازهای تغذیه‌ای	۱۰۰	مطالعات اجتماعی	۲	ریاضی	۸۴	قرآن	۷	علوم	۵
پوشش گیاهی	۹	مطالعات اجتماعی	۴	ریاضی	۰	قرآن	۰	علوم	۴

۱۱	۶	۱	۰	۰	۴	۰	پوشش جانوری
۱۴	۰	۱	۳	۰	۳	۷	انرژی
۱۴۹	۶۵	۱	۳۵	۹	۹	۳۰	پایش رشد
۸۸	۱۶	۱	۵۰	۳	۱۰	۸	الگوی تغذیه‌ای
۱۲	۰	۱	۰	۰	۱۰	۱	بهداشت مواد غذایی
۶۰							سلامت محیط
۳۰	۴	۰	۲۳	۱	۲	۰	بهداشت آب
۲۲	۱۰	۱	۹	۱	۱	۰	بهداشت هوا
۸	۷	۰	۰	۰	۰	۱	بهداشت خاک
۵۴							سلامت محیط زیست
۲۲	۰	۱	۲۱	۰	۰	۰	آلودگی صوتی
۲۹	۴	۴	۲۱	۰	۰	۰	زباله و دفع آن
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	مبارزه با بندپایان و جوندگان
۳	۰	۲	۰	۰	۱	۰	فاضلاب و دفع بهداشتی
۲۹۵							سلامت خانواده
۱۶۸	۳۹	۲	۳	۰	۰	۱۲۴	جمعیت
۶	۰	۰	۴	۲	۰	۰	سلامت نوجوان
۲۱	۱۳	۲	۰	۱	۴	۱	مراقبت از کودکان
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	مراقبت‌های دوران بارداری
۱۰۰	۱۳	۵	۰	۲۳	۱۱	۴۸	مراقبت روابط خانوادگی
۴۱							حوادث ایمنی
۶	۰	۴	۰	۰	۲	۰	پیشگیری از حوادث در منزل
۴	۰	۱	۰	۰	۳	۰	پیشگیری از حوادث در مدرسه
۲۴	۱	۷	۱۱	۴	۱	۰	پیشگیری از حوادث در جامعه
۲	۰	۰	۲	۰	۰	۰	مقابله با بلایای طبیعی
۵	۰	۲	۰	۰	۱	۲	کمک‌های اولیه و بهداشت محیط کار
۵۳۹							تحرک بدنی
۱۷	۷	۴	۲	۲	۲	۰	اهمیت تحرک بدنی و تناسب‌اندام
۱۱	۰	۱	۰	۰	۴	۶	انواع ورزش ایمنی و قوانین آن
۸	۰	۲	۳	۰	۳	۰	اهمیت بازی و انواع آن
۴۹۳	۸	۰	۰	۰	۳	۴۸۲	مهارت‌های حرکتی
۲	۰	۰	۰	۰	۰	۲	حرکات اصلاحی
۷	۰	۰	۰	۰	۰	۷	مواد نیروزا
۱	۰	۰	۰	۰	۱	۰	بهداشت و تغذیه ورزشی
۶۴۵							سلامت روانی
۲۳	۸	۲	۵	۸	۰	۰	شناخت خود و عزت‌نفس
۱۷۱	۶۲	۱	۹۲	۱۱	۵	۰	احساسات و عواطف
۲۶	۱۴	۱	۳	۳	۰	۵	تصمیم‌گیری
۲۳۰	۱۵۲	۳	۲۷	۳۶	۵	۷	برقراری ارتباط
۱۰۹	۸۳	۰	۴	۶	۸	۸	تفکر نقاد
۸۶	۲۹	۳	۹	۲۷	۱۲	۶	روابط همسالان
۱۷							پیشگیری از رفتارهای پرخطر
۱۱	۵	۰	۴	۱	۱	۰	عادات ناسالم
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	اعتیاد
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	مواد مخدر و انواع آن
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	اثرات سیگار در بدن
۶	۱	۰	۴	۱	۰	۰	خشونت
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	ایدز
۱۹							کنترل و پیش‌گیری از بیماری‌ها
۱۱	۵	۰	۵	۰	۱	۰	سلامت و بیماری
۸	۴	۲	۰	۱	۱	۰	مراقبت از بیمار
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	آشنایی با بیماری‌ها
۱۳							معلولیت
۳	۰	۱	۲	۰	۰	۰	اهمیت معلولیت
۵	۱	۰	۱	۱	۰	۲	پیشگیری و کمک به افراد معلول
۵	۱	۲	۱	۱	۰	۰	انواع معلولیت
۲۵۱							بهداشت عمومی و بهداشت مدرسه
۲۰۸	۳۰	۲	۲۱	۰	۱	۱۵۴	فعالیت مدرسه و محله
۵	۰	۲	۲	۰	۱	۰	عوامل اجتماعی و بهداشت عمومی
۲۸	۱۱	۲	۸	۱	۲	۴	سلامت فردی

سلامت تغذیه‌ای	۱	۴	۰	۰	۱	۱۰
جمع کل	۲۴۲۹	۱۷۰	۱۵۲	۳۸۰	۸۱	۲۴۲۹

جدول ۲: داده‌های هنجار شده با توجه به مولفه های سلامت در کتب پایه سوم ابتدایی

شاخص	ریاضی	علوم	قرآن	فارسی	مطالعات اجتماعی	هدیه‌های آسمان
سلامت جسم						
سیستم‌های بدن	۰	۰/۶	۰	۰	۰/۴	۰
چرخه حیات	۰/۲۹۴	۰/۴۱۱	۰/۰۵۸	۰	۰/۲۳۵	۰
مراقبت از اندام	۰	۰/۲۵	۰/۰۸۳	۰/۲۵	۰	۰/۴۱۶
سلامت تغذیه						
آشنایی با مواد غذایی	۰/۸۲۱	۰/۱۵۰	۰	۰	۰/۰۲۷	۰
نیازهای تغذیه‌ای	۰/۸۴	۰/۰۵	۰/۰۷	۰/۰۱	۰/۰۲	۰/۰۱
پوشش گیاهی	۰	۰/۴۴۴	۰	۰/۱۱۱	۰/۴۴۴	۰
پوشش جانوری	۰	۰/۳۶۲	۰	۰	۰/۰۹۰	۰/۵۴۵
انرژی	۰/۵	۰/۲۱۴	۰	۰/۲۱۴	۰/۰۷۱	۰
پایش رشد	۰/۲۰۱	۰/۰۶۰	۰/۰۶۰	۰/۲۳۴	۰/۰۰۶	۰/۴۳۶
الگوی تغذیه‌ای	۰/۰۹۰	۰/۱۱۳	۰/۰۳۴	۰/۵۶۸	۰/۰۱۱	۰/۱۸۱
بهداشت مواد غذایی	۰/۰۸۳	۰/۸۳۳	۰	۰	۰/۰۸۳	۰
سلامت محیط						
بهداشت آب	۰	۰/۰۶۶	۰/۰۳۳	۰/۷۶۶	۰	۰/۱۳۳
بهداشت هوا	۰	۰/۰۴۵	۰/۰۴۵	۰/۰۴۰۹	۰/۰۴۵	۰/۴۵۴
بهداشت خاک	۰/۱۲۵	۰	۰	۰	۰	۰/۸۷۵
سلامت محیط زیست						
آلودگی صوتی	۰	۰	۰	۰/۹۵۴	۰/۰۴۵	۰
زیاله و دفع آن	۰	۰	۰	۰/۷۲۴	۰/۱۳۷	۰/۱۳۷
مبارزه با بند پایان و جوندگان	۰	۰	۰	۰	۰	۰
فاشلاب و دفع بهداشتی	۰	۰/۳۳۳	۰	۰	۰/۶۶۶	۰
سلامت خانواده						
جمعیت	۰/۷۳۸	۰	۰	۰/۰۱۷	۰/۰۱۱	۰/۲۳۲
سلامت نوجوان	۰	۰	۰/۳۳۳	۰/۶۶۶	۰	۰
مراقبت از کودکان	۰/۰۴۷	۰/۱۹۰	۰/۰۴۷	۰	۰/۰۹۵	۰/۶۱۹
مراقبت‌های دوران بارداری	۰	۰	۰	۰	۰	۰
مراقبت روابط خانوادگی	۰/۴۸	۰/۱۱	۰/۲۳	۰	۰/۰۵	۰/۱۳
حوادث ایمنی						
پیشگیری از حوادث در منزل	۰	۰/۳۳۳	۰	۰	۰/۶۶۶	۰
پیشگیری از حوادث در مدرسه	۰	۰/۷۵	۰	۰	۰/۲۵	۰
پیشگیری از حوادث در جامعه	۰	۰/۰۴۱	۰/۱۶۶	۰/۴۵۸	۰/۲۹۱	۰/۰۴۱
مقابله با بلایای طبیعی	۰	۰	۰	۱	۰	۰
کمک‌های اولیه و بهداشت محیط کار	۰/۴	۰/۲	۰	۰	۰/۴	۰
تحرک بدنی						
اهمیت تحرک بدنی و تناسب‌اندام	۰	۰/۱۱۷	۰/۱۱۷	۰/۱۱۷	۰/۲۳۵	۰/۴۱۱
انواع ورزش ایمنی و قوانین آن	۰/۵۴۵	۰/۶۶۲	۰	۰	۰/۰۹۰	۰
اهمیت بازی و انواع آن	۰	۰/۳۷۵	۰	۰/۳۷۵	۰/۲۵	۰
مهارت‌های حرکتی	۰/۹۷۷	۰/۰۰۶	۰	۰	۰	۰/۰۱۶
حرکات اصلاحی	۱	۰	۰	۰	۰	۰
مواد تیزروا	۱	۰	۰	۰	۰	۰
بهداشت و تغذیه ورزشی	۰	۱	۰	۰	۰	۰
سلامت روانی						
شناخت خود و عزت‌نفس	۰	۰	۰/۳۴۷	۰/۲۱۷	۰/۰۸۶	۰/۳۴۷
احساسات و عواطف	۰	۰/۰۲۹	۰/۰۶۴	۰/۵۳۸	۰/۰۰۵	۰/۳۶۲
تصمیم‌گیری	۰/۱۹۲	۰	۰/۱۱۵	۰/۱۱۵	۰/۰۳۸	۰/۵۳۸
برقراری ارتباط	۰/۰۳۰	۰/۰۲۱	۰/۱۵۶	۰/۱۱۷	۰/۰۱۳	۰/۶۶۰
تفکر نقاد	۰/۰۷۳	۰/۰۷۳	۰/۰۵۵	۰/۰۳۶	۰	۰/۷۶۱
روابط همسالان	۰/۰۶۹	۰/۱۳۹	۰/۳۱۳	۰/۱۰۴	۰/۰۳۴	۰/۳۳۷
پیشگیری از رفتارهای پرخطر						
عادات ناسالم	۰	۰/۱۶۶	۰/۱۶۶	۰/۶۶۶	۰	۰
اعتیاد	۰	۰	۰	۰	۰	۰
مواد مخدر و انواع آن	۰	۰	۰	۰	۰	۰
اثرات سیگار در بدن	۰	۰	۰	۰	۰	۰
خشونت	۰	۰	۰/۱۶۶	۰/۶۶۶	۰	۰/۱۶۶
ایدز	۰	۰	۰	۰	۰	۰
کنترل و پیش‌گیری از بیماری‌ها						
سلامت و بیماری	۰	۰/۰۹۰	۰	۰/۴۵۴	۰	۰/۴۵۴
مراقبت از بیمار	۰	۰/۱۲۵	۰/۱۲۵	۰	۰/۲۵	۰/۵
آشنایی با بیماری‌ها	۰	۰	۰	۰	۰	۰

معلولیت					
۰	۰	۰	۰	۰	۰
۰	۱	۰	۰	۰	۰
۰/۲	۰/۴	۰/۲	۰/۲	۰	۰
بهداشت عمومی و بهداشت مدرسه					
۰/۱۴۴	۰/۰۰۹	۰/۱۰۰	۰	۰/۰۰۴	۰/۷۴۰
۰	۰/۴	۰/۴	۰	۰/۲	۰
۰/۳۹۲	۰/۰۷۱	۰/۲۸۵	۰/۰۳۵	۰/۰۷۱	۰/۱۴۲
۰/۱۴۲	۰/۱۴۲	۰	۰	۰/۵۷۱	۰/۱۴۲

جدول ۳: مقدار عدم اطمینان مؤلفه‌های نظام سلامت در کتب سوم ابتدایی

مؤلفه‌ها (خرده شاخص‌ها)					
سیستم‌های بدن	چرخه حیات	مراقبت از اندام	آشنایی با مواد غذایی	نیازهای تغذیه‌ای	پایش رشد
۰/۳۷۵	۰/۶۸۷	۰/۷۰۶	۰/۳۰۴	۰/۳۶۴	۰/۵۳۸
الگوی تغذیه‌ای	بهداشت مواد غذایی	پوشش گیاهی	پوشش جانوری	انرژی	بهداشت آب
۰/۵۱۱	۰/۶۶۷	۰/۷۷۹	۰/۷۰۴	۰/۳۱۵	۰/۴۲۷
بهداشت هوا	بهداشت خاک	آلودگی صوتی	زباله و دفع آن	مبارزه با بندپایان و جوندگان	فاضلاب و دفع بهداشتی
۰/۶۳۹	۰/۲۱۰	۰/۱۰۳	۰/۴۳۵	۱	۰/۳۵۵
جمعیت	سلامت نوجوان	مراقبت از کودکان	مراقبت‌های دوران بارداری	مراقبت روابط خانوادگی	پیشگیری از حوادث در منزل
۰/۳۸۳	۰/۳۵۵	۰/۶۲۸	۱	۰/۷۵۲	۰/۳۵۵
پیشگیری از حوادث در مدرسه	پیشگیری از حوادث در جامعه	مقلبه با بلایای طبیعی	کمک‌های اولیه و بهداشت محیط کل	اهمیت تحرک بدنی و تناسب‌اندام	انواع ورزش ایمنی و قوانین آن
۰/۳۱۳	۰/۷۱۴	۰	۰/۵۸۸	۰/۸۱۵	۰/۵۱۱
اهمیت بازی و انواع آن	مهارت‌های حرکتی	حرکات اصلاحی	مواد نیروزا	بهداشت و تغذیه ورزشی	شناخت خود و عزت‌نفس
۰/۶۰۳	۰/۰۶۶	۰	۰	۰	۰/۷۱۳
احساسات و عواطف	تصمیم‌گیری	برقراری ارتباط	تفکر نقاد	روابط همسالان	عادات ناسالم
۰/۵۶۴	۰/۷۱۱	۰/۵۹۲	۰/۴۸۶	۰/۸۶۱	۰/۴۸۴
اعتیاد	مواد مخدر و انواع آن	اثرات سیگار در بدن	خشونت	ایدز	سلامت و بیماری
۱	۱	۱	۰/۴۸۴	۱	۰/۵۲۱
مراقبت از بیمار	آشنایی با بیماری‌ها	اهمیت معلولیت	پیشگیری و کمک به افراد معلول	انواع معلولیت	فعالیت مدرسه و محله
۰/۶۷۶	۱	۰	۰	۰/۷۴۳	۰/۴۴۸
عوامل اجتماعی و بهداشت	سلامت فردی	سلامت تغذیه‌ای	۰/۶۴۳		
۰/۵۸۸	۰/۸۳۶				

جدول ۴: ضریب اهمیت مؤلفه‌های بهداشت در کتب پایه سوم ابتدایی

مؤلفه‌ها (خرده شاخص‌ها)					
سیستم‌های بدن	چرخه حیات	مراقبت از اندام	آشنایی با مواد غذایی	نیازهای تغذیه‌ای	پوشش گیاهی
۰/۰۲۳۴	۰/۰۱۱۸	۰/۰۱۱۱	۰/۰۲۶۳	۰/۰۲۴۰	۰/۰۱۷۴
پوشش جانوری	انرژی	پایش رشد	الگوی تغذیه‌ای	بهداشت مواد غذایی	بهداشت آب
۰/۰۱۸۴	۰/۰۱۲۵	۰/۰۰۸۳	۰/۰۱۱۱	۰/۰۲۵۸	۰/۰۲۱۶
بهداشت هوا	بهداشت خاک	آلودگی صوتی	زباله و دفع آن	مبارزه با بندپایان و جوندگان	فاضلاب و دفع بهداشتی
۰/۰۱۳۶	۰/۰۲۹۸	۰/۰۳۳۹	۰/۰۲۱۳	۰	۰/۰۲۴۴
جمعیت	سلامت نوجوان	مراقبت از کودکان	مراقبت‌های دوران بارداری	مراقبت روابط خانوادگی	پیشگیری از حوادث در منزل
۰/۰۲۳۳	۰/۰۲۴۴	۰/۰۱۴۰	۰	۰/۰۰۹۳	۰/۰۲۴۴
پیشگیری از حوادث در مدرسه	پیشگیری از حوادث در جامعه	مقلبه با بلایای طبیعی	کمک‌های اولیه و بهداشت محیط کار	اهمیت تحرک بدنی و تناسب‌اندام	انواع ورزش ایمنی و قوانین آن
۰/۰۲۵۹	۰/۰۱۰۸	۰/۰۳۷۸	۰/۰۱۵۵	۰/۰۰۶۹	۰/۰۱۸۴
اهمیت بازی و انواع آن	مهارت‌های حرکتی	حرکات اصلاحی	مواد نیروزا	بهداشت و تغذیه ورزشی	شناخت خود و عزت‌نفس
۰/۰۱۴۹	۰/۰۳۵۳	۰/۰۳۷۸	۰/۰۳۷۸	۰/۰۳۷۸	۰/۰۱۰۸
احساسات و عواطف	تصمیم‌گیری	برقراری ارتباط	تفکر نقاد	روابط همسالان	عادات ناسالم
۰/۰۱۶۴	۰/۰۱۰۹	۰/۰۱۵۴	۰/۰۱۹۴	۰/۰۰۵۲	۰/۰۱۹۵
اعتیاد	مواد مخدر و انواع آن	اثرات سیگار در بدن	خشونت	ایدز	سلامت و بیماری
۰	۰	۰	۰/۰۱۹۵	۰	۰/۰۱۸۱
مراقبت از بیمار	آشنایی با بیماری‌ها	اهمیت معلولیت	پیشگیری و کمک به افراد معلول	انواع معلولیت	فعالیت مدرسه و محله
۰/۰۱۲۲	۰	۰/۰۳۷۸	۰/۰۳۷۸	۰/۰۰۹۷	۰/۰۲۰۸
عوامل اجتماعی و بهداشت	سلامت فردی	سلامت تغذیه‌ای	۰/۰۱۳۴		
۰/۰۱۵۵	۰/۰۰۶۱				

در کتب پایه سوم ابتدایی بیشترین مؤلفه مربوط به حرکات اصلاحی، مواد نیروزا، بهداشت و تغذیه ورزشی و معلولیت و کمک به افراد معلول

همچنین ضریب اهمیت مفروضه‌های بهداشت در کتب پایه سوم ابتدایی نشان می‌دهد که بیشترین مقدار W_j در بین مؤلفه‌های بهداشت

قلمداد می‌کند. بر اساس آمار منتشر شده ۳ درصد تمام مراجعه‌ها به مراکز درمانی به علت آسیب‌های مختلف ناشی از حوادث بوده است. همچنین برطبق آمارها سالانه حدود ۹ میلیون سانحه در کشور رخ می‌دهد و سوانح و حوادث از علل بستری شدن و مرگ به‌شمار می‌روند [۲۰]. بر اساس یافته‌های پژوهش بیشترین ضریب اهمیت در میان خرده شاخص‌های این مؤلفه مربوط به خرده شاخص مقابله با بلایای طبیعی با ضریب اهمیت ۰/۰۳۷ می‌باشد. این رقم هرچند مناسب به‌نظر می‌رسد اما کافی نیست و بیشتر از این باید به این مقوله پرداخته شود. مؤلفه دیگر، تحرک بدنی بود که شامل خرده شاخص‌های اهمیت تحرک بدنی و تناسب‌اندام، انواع ورزش ایمنی و قوانین آن، اهمیت بازی و انواع آن، مهارت‌های حرکتی، حرکات اصلاحی، مواد نیروزا و بهداشت و تغذیه ورزشی می‌باشد که در مجموع ۵۴۰ بار در کتاب‌های پایه سوم دوره ابتدایی به آن پرداخته شده است. در مورد اهمیت توجه به تحرک بدنی و ارتباط آن با سلامت جسمی و روحی در قسمت‌های پیشین پرداخته شده است. در میان خرده شاخص‌های این مؤلفه بیشترین ضریب اهمیت مربوط به خرده شاخص‌های حرکات اصلاحی، مواد نیروزا و بهداشت و تغذیه ورزشی با ضریب اهمیت ۰/۰۳۷ می‌باشد و کمترین ضریب اهمیت مربوط به خرده شاخص اهمیت تحرک بدنی و تناسب‌اندام با ضریب اهمیت ۰/۰۰۶ می‌باشد.

مؤلفه دیگر، سلامت روانی بود که شامل خرده شاخص‌های شناخت خود و عزت‌نفس، احساس و عواطف، تصمیم‌گیری، برقراری ارتباط، تفکر نقاد و روابط همسالان می‌باشد که در مجموع ۶۴۵ بار به‌عنوان بیشترین فراوانی مؤلفه در میان سایر مؤلفه‌ها پرداخته شده است. درباره اهمیت سلامت روان می‌توان گفت که توجه به شاخص‌های سلامت روان، در جامعه کنونی بسیار ضروری است. زیرا سلامت روانی به‌صورت مثبت بر زندگی اثر می‌گذارد و حساسیت انسان را نسبت به تنش، اضطراب و برخی از اشکال افسردگی کاهش می‌دهد. در حقیقت سلامت روانی منبع بسیار اساسی برای ایده‌آل زندگی کردن به‌حساب می‌آید و برای سلامت بودن ارتقاء روابط شخصی با دیگران لازم و ضروری است [۲۱].

مؤلفه دیگر، پیشگیری از رفتارهای پرخطر بود که شامل خرده شاخص‌های عادات ناسالم، اعتیاد، مواد مخدر و انواع آن، اثرات سیگار در بدن، خشونت و ایدز می‌باشد که در مجموع ۱۷ بار در کتاب‌های درسی پایه سوم ابتدایی به آن پرداخته شده است. در میان فراوانی‌ها به خرده شاخص عادات ناسالم ۱۱ بار و خشونت ۶ بار پرداخته شده است و به بقیه خرده شاخص‌ها هیچ فراوانی یافت نشد. اهمیت پیشگیری بسیار زیاد است که در قسمت‌های قبلی این نوشته به آن پرداخته شد بنابراین این مؤلفه کمتر مورد توجه قرار گرفته است که باید در مورد آن بیشتر توجه گردد.

مؤلفه دیگر، کنترل و پیشگیری از بیماری‌ها بود که شامل خرده شاخص‌های سلامت و بیماری، مراقبت از بیمار و آشنایی با بیماری‌ها می‌باشد که در مجموع ۱۹ بار در کتاب‌های درسی پایه سوم ابتدایی به این مؤلفه پرداخته شده است. که ضریب اهمیت هر یک از خرده شاخص‌ها به ترتیب ۰/۰۱۸ - ۰/۰۱۲ - و صفر می‌باشد که نشان می‌دهد خرده شاخص آشنایی با بیماری‌ها دارای ضریب اهمیت صفر می‌باشد. مؤلفه دیگر معلولیت بود که شامل خرده شاخص‌های اهمیت معلولیت، پیشگیری و کمک به افراد معلول و انواع معلولیت می‌باشد که در مجموع

با مقدار ۰/۰۳۷۸ و کمترین مقدار W_j به مؤلفه‌های مبارزه با بندپایان و جوندگان، مراقبت‌های دوران بارداری، اعتیاد، مواد مخدر و انواع آن، اثرات سیگار در بدن، ایدز و آشنایی با بیماری‌ها با مقدار صفر (۰) می‌باشد.

در ادامه یافته‌ها به تفسیر جزء به جزء مؤلفه‌ها و شاخص‌های آن‌ها پرداخته می‌شود. همان‌طور که گفته شد اولین مؤلفه، مؤلفه سلامت جسم بود که در چهار خرده شاخص سیستم‌های بدن، چرخه حیات، مراقبت از اندام مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج پژوهش‌های متعدد از جمله پژوهش Yamashita نشان داده است آن دسته از افرادی که در طی دوران آموزش رسمی خود مهارت‌های بهداشتی و سلامت دریافت کرده‌اند دارای شاخص‌های سلامتی بهتری در مقایسه با افرادی هستند که این مهارت‌ها را کسب نکرده‌اند [۱۹].

به‌عبارت‌دیگر، اگر شهروندان در دوران آموزش رسمی دریافت نمایند دارای قابلیت و استعداد بیشتری برای بهبود شرایط زندگی مرتبط با سلامت خواهند بود. بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر به هر سه خرده شاخص به میزان کمی پرداخته شده است بطوریکه به مؤلفه سلامت جسم در مجموع ۳۹ بار اشاره شده است. مؤلفه دیگر سلامت تغذیه بود که شامل خرده شاخص‌های آشنایی با مواد غذایی، نیازهای تغذیه‌ای، پوشش گیاهی، پوشش جانوری، انرژی، پایش رشد، الگوی تغذیه‌ای و بهداشت مواد غذایی می‌باشد که در مجموع ۴۵۶ بار در کتاب‌های پایه سوم ابتدایی به این مؤلفه پرداخته شده است که با توجه به اهمیت آن، عدد قابل توجه و مناسبی می‌باشد.

مؤلفه دیگر، سلامت محیط بود که شامل خرده شاخص‌های بهداشت آب، بهداشت هوا، بهداشت خاک می‌باشد که در مجموع ۶۰ بار در کتاب‌های پایه سوم ابتدایی به این مؤلفه پرداخته شده است.

سلامت انسان و افراد یک جامعه به‌سلامت محیط بستگی دارد اگر انسان‌ها در محیطی آلوده زندگی کنند مطمئناً به انواع امراض و بیماری‌ها مبتلا شده و رنج خواهند برد. مؤلفه دیگر، سلامت محیط‌زیست بود که شامل خرده شاخص‌های آلودگی صوتی، زباله و دفع آن، مبارزه با بندپایان و جوندگان و فاضلاب و دفع بهداشتی آن می‌باشد که در مجموع به خرده شاخص‌های آلودگی صوتی، زباله و دفع آن و فاضلاب و دفع بهداشتی آن ۵۱ بار پرداخته شده است اما به خرده شاخص مبارزه با بندپایان و جوندگان پرداخته نشده است (ضریب اهمیت صفر). درباره اهمیت این مؤلفه در قسمت‌های پیشین پرداخته شده است. مؤلفه دیگر، سلامت خانواده بود که شامل خرده شاخص‌های جمعیت، سلامت نوجوان، مراقبت از کودکان، مراقبت‌های دوران بارداری، مراقبت روابط خانوادگی می‌باشد که در مجموع ۱۹۵ بار به آن پرداخته شده است. درباره اهمیت این مؤلفه باید گفت خانواده رکن اساسی اجتماع و زیربنای تربیت، اخلاق، آداب و سنن جامعه و به‌عنوان بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی محسوب می‌شود که سلامت آن سبب تربیت افراد سالم خواهد شد. مؤلفه دیگر، حوادث ایمنی بود که شامل خرده شاخص‌های پیشگیری از حوادث در منزل، پیشگیری از حوادث در مدرسه، پیشگیری از حوادث در جامعه، مقابله با بلایای طبیعی و کمک‌های اولیه و بهداشت محیط کار می‌باشد که در مجموع ۴۱ بار در کتاب‌های پایه سوم ابتدایی به این مؤلفه پرداخته شده است. اهمیت پیشگیری را می‌توان در جمله «پیشگیری بهتر از درمان است» یافت که از نظر اقتصادی، روانی و اجتماعی، پیشگیری را بهتر از درمان

شده است. حداقل در حوزه‌ی آموزش و پرورش به عنوان یک نهاد تاثیرگذار و مهم در جامعه ما انتظار می‌رفت که بیشتر از این به مقوله‌ی بهداشت و سلامت پرداخته شود.

یونیسف [۵]، آموزش سلامت را شامل آموزش سلامت جسم، سلامت تغذیه، سلامت محیط، سلامت محیط‌زیست، سلامت خانواده، حوادث ایمنی، تحرک بدنی، سلامت روانی، پیشگیری از رفتارهای پرخطر، کنترل و پیشگیری از بیماری‌ها، معلولیت، بهداشت عمومی و مدارس تعریف کرده است. اگرچه ممکن است آموزش برخی از موارد مذکور مثل آموزش پیشگیری از مصرف مواد مخدر، ایدز و ... در گروه سنی کودکان دبستانی ضروری به نظر نرسد.

Jamison در پژوهش خود بیان می‌دارد که بین ۵۰ تا ۷۵ درصد از مدارس که مورد بررسی قرار گرفته بودند، برنامه‌های آموزش سلامت را اجرا کرده‌اند و مدارس زیادی آموزش سلامت و بهداشت را به‌عنوان واحد درسی ارائه داده‌اند [۲۲]. همچنین ایزدی و همکاران کتاب‌های دوره ابتدایی را بر اساس مؤلفه‌های آموزش سلامت مورد بررسی قرار داده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که از میان مؤلفه‌های انتخاب شده به مؤلفه ورزش و تحرک بدنی بیش از سایر مؤلفه‌ها پرداخته شده است و به مؤلفه‌ها و شاخص‌های آموزش بهداشت در کتاب‌های دوره ابتدایی به‌طور متوازن پرداخته نشده است [۲۳]. صالحی و همکاران نیز کتاب‌های دوره ابتدایی را بر اساس مؤلفه‌های آموزش جهانی مورد تحلیل قرار داده و به این نتیجه رسیدند که به هر کدام از مؤلفه‌ها به یک اندازه پرداخته نشده است [۲۴].

در پژوهش‌های مشابه دیگر، تورانی و همکاران هر کدام جداگانه به این نتایج دست یافتند که آموزش مؤلفه‌های سلامت و بهداشت بصورت پراکنده و بسیار کم در کتب ابتدایی مشاهده شده است و میزان توجه به سلامت به میزان مورد انتظار نمی‌باشد [۲۵]. با توجه به نتایج پژوهش‌های مشابه آموزش بهداشت و سلامت به عنوان بخشی از آموزش شهروندی و جهانی شدن در برنامه درسی نظام آموزشی ایران و بیشتر کشورهای آسیایی مغفول واقع شده است.

طبق اساسنامه سازمان بهداشت جهانی، حق مسلم هر انسانی است که فارغ از نژاد، مذهب، عقاید سیاسی و موقعیت اقتصادی و اجتماعی‌اش از بالاترین حد استانداردهای منطقی و قابل حصول سلامت برخوردار شود. سلامت فقط به موقعیت اقتصادی و اجتماعی افراد وابسته نیست، بلکه نوع مواجهه هر فرد با سلامت، تا حد زیادی، به میزان سواد بهداشتی وی بستگی دارد و افزایش سواد بهداشتی اقشار مختلف مردم نیز نیازمند توسعه‌ی علمی و منطقی آموزش سلامت است [۲۶]. از این رو در کتاب‌های درسی پیش از پیش باید به آموزش سلامت که می‌تواند موارد گوناگونی را در برگیرد، پرداخته شود.

بر این اساس چون همه افراد جامعه چندین سال از حساس ترین مراحل رشد خود را به منظور تعلیم و تربیت سپری می‌کنند، پس باید برای برخورداری از کیفیت آموزشی مطلوب در زمینه رفتار آموزش مؤلفه‌های بهداشت در مدارس جهت ارتقای سلامت، مطالب و شیوه‌های آموزشی را در کتاب‌های درسی متحول شود تا بتوان از توانایی‌های ذهنی و عملی تعلیم دهندگان و فراگیران بهره‌مند شد.

نتیجه‌گیری

۱۳ بار در کتاب‌های پایه سوم ابتدایی به آن پرداخته شده است. درباره اهمیت معلولیت می‌توان گفت که پذیرش معلولین عامل مهمی در روابط اجتماعی و حضور معلولین در جامعه است و در حقیقت برگرداندن کلیشه‌های منفی شناخته شده می‌باشد. احترام به تفاوت‌ها و پذیرش اشخاص دارای معلولیت به‌عنوان بخشی از تنوع انسانی و بشری، یکی از بندهای کنوانسیون جهانی حقوق معلولان است که افراد هر جامعه‌ای باید با آگاهی کامل آن را بپذیرند. با توجه به نتایج پژوهش شاید لازم باشد تا در کتاب‌های درسی کمی بیشتر به این مؤلفه پرداخته شود.

مؤلفه دیگر، بهداشت عمومی و بهداشت مدرسه بود که شامل خرده شاخص‌های فعالیت مدرسه و محله، عوامل اجتماعی و بهداشت عمومی، سلامت فردی و سلامت تغذیه‌ای می‌باشد که در مجموع ۲۵۱ بار در کتاب‌های پایه سوم دوره ابتدایی به آن پرداخته شده است. در میان فراوانی خرده شاخص‌ها، بیشترین فراوانی مربوط به خرده شاخص فعالیت مدرسه و محله با ۲۰۸ بار و کمترین فراوانی مربوط به عوامل اجتماعی و بهداشت عمومی به میزان ۱۰ بار می‌باشد. ضریب اهمیت خرده شاخص فعالیت مدرسه و محله ۰/۰۲۰ به‌عنوان بیشترین ضریب اهمیت در میان خرده شاخص‌های این مؤلفه می‌باشد و سایر خرده شاخص‌ها از ضریب اهمیت کمی برخوردار هستند.

بحث

مطالعه حاضر با هدف تعیین محتوای کتب درسی پایه سوم ابتدایی بر اساس میزان توجه به مؤلفه‌های نظام سلامت انجام شد با توجه به تحلیل محتوای کتاب‌های درسی سوم ابتدایی یافته‌های حاصل از فراوانی مؤلفه‌ها نشان داده است که مؤلفه‌های آموزش سلامت از توزیع نرمال برخوردار نیستند درحالی‌که به برخی از مؤلفه‌ها به نسبت سایر مؤلفه‌ها توجه بیشتری شده است، در مقابل برخی از مؤلفه‌ها مورد توجه کمتری قرار گرفتند. همچنین فراوانی به‌دست آمده، در بین کتب درسی نیز از توزیع نرمال برخوردار نمی‌باشد. بطوریکه بیشترین میزان فراوانی مؤلفه‌های سلامت متعلق به کتاب ریاضی با ۱۰۵۵ فراوانی بوده و کمترین میزان فراوانی مربوط به کتاب مطالعات اجتماعی با ۸۱ فراوانی می‌باشد. همچنین در کتب پایه سوم دوره اول ابتدایی بیشترین توجه از بین تمام مؤلفه‌های آموزش سلامت مربوط به مؤلفه سلامت روانی با ۶۴۵ و کمترین توجه به مؤلفه معلولیت با ۱۳ فراوانی توجه شده است. از مجموع ۲۴۲۹ فراوانی مربوط به مؤلفه‌های سلامت در میان کتب پایه سوم ابتدایی، ۳۹ مورد به سلامت جسم، ۴۵۶ مورد به سلامت تغذیه، ۶۰ مورد به سلامت محیط، ۵۴ مورد به سلامت محیط‌زیست، ۲۹۵ مورد به سلامت خانواده، ۴۱ مورد به حوادث ایمنی، ۵۳۹ مورد به تحرک بدنی، ۶۴۵ مورد به سلامت روانی، ۱۷ مورد به پیشگیری از رفتارهای پرخطر، ۱۹ مورد به کنترل و پیشگیری از بیماری‌ها، ۱۳ مورد به معلولیت، ۲۵۱ مورد به بهداشت عمومی و مدارس اشاره شده است.

با توجه به نتایج تحلیل محتوای کتب پایه‌ی سوم ابتدایی، متأسفانه در حد خیلی کم به آموزش بهداشت و ارتقای سلامت پرداخته شده است. در حالی که با توجه به طرح تحول سلامت، سند تحول بنیادین و قانون برنامه ۳ و ۴ و ۵ قانون اساسی، صراحتاً به ضرورت و اهمیت آموزش بهداشت و سلامت به عنوان یکی از ابعاد مهم زندگی فردی پرداخته

سیاسگزاری

این مقاله مستخرج از پایان نامه کارشناسی ارشد آقای جواد مبهوتی در رشته برنامه ریزی درسی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرند به راهنمایی جناب آقای دکتر عیسی برقی با کد ۱۲۵۲۰۶۰۳۹۶۲۰۰۳ و تاریخ دفاع ۱۳۹۷/۰۳/۲۲ می باشد. در ضمن از کلیه کسانی که ما را در این پژوهش یاری نمودند، نهایت تشکر و قدردانی می شود.

نتایج حاکی از آن است که به برخی مؤلفه های آموزش سلامت یا کم توجه شده یا اصلاً توجه نشده است. پیشنهاد می شود در تهیه و تدوین کتاب های درسی به این مسئله مهم توجه شود. از محدودیت های موجود در این مطالعه می توان به وجود تعدادی اختلاف نظر در تقسیم بندی داده ها در میان مولفه ها بعلاوه وجود برداشت های مختلف از پیام ها و همچنین محدود بودن این مطالعه به یک مقطع از دوره ابتدایی اشاره نمود.

References

- Eskandari H, Rafiefar S. [Comprehensive curriculum for health education in schools from preschool to post-graduate level]. Tehran: Ministry of Health; 2005.
- Tabeshiyani A. [Influence of ways of life on human health. World Health Science Cultural Journal, seventh, first issue]. Tehran: Center for Advanced Studies; 1992.
- Helmseresht P. [Individual Health Principles]. Tehran: Chehre Publications; 1998.
- Rafiefar S, Ahmadzadeh M, Sharifi H. [A comprehensive health education system for patients in Iran]. Tehran: Institute for Researchers Without Borders; 2005.
- Unicef. Life Skills Education in Schools. Geneva: World Health Organization; 1997.
- T D, Ramachandran L. Health Education. Tehran: Tehran University Press; 1991.
- Organization WH. Understanding Skills-Based Health Education & Life Skills. Geneva: WHO; 2003.
- Mohseni M. [Health Education]. Tehran: Yar Research; 1984.
- R.J. [Epidemiology and prevention of common infectious diseases in Iran]. Tehran: Information Publishing; 1990.
- Helmseresht P, Delpishe E. [Health schools]. Tehran: Chehr Publishing; 2007.
- Golipour Z, Kiyan M, Sharifzade M. [Physical health in students]. 2015.
- Kickbusch J, Franklin A, Agis D. Health Literacy The Solid Facts. Denmark: WHO 2013.
- Khosravi A. The profile of health indicators in Iran: Ministry of Health and Education Medicine, Department of Health: Center for development and promoting health, Department of Technology and Information Management; 2009.
- Shaban M, Mehran A, Taghlili F. [Relationship between perception of health concept and health promoting behaviors: A comparative study among Tehran university medical and non-medical Students]. J Hayat. 2007;13(3):27-36.
- Morovati-SharifAbad M, Ghofranipour F, Heidarnia A. [Perceived religious support of the health promoting behavior and performance of behaviors in the elderly 65 years and older city of Yazd]. Persian J Med Sci Yazd. 2003;1(45):28-3.
- Can G, Ozdilli K, Erol O, Unsar S, Tulek Z, Savaser S, et al. Comparison of the health-promoting lifestyles of nursing and non-nursing students in Istanbul, Turkey. Nurs Health Sci. 2008;10(4):273-80. doi: 10.1111/j.1442-2018.2008.00405.x pmid: 19128303
- Sarmad Z, Bazargan A, Hejazi E. [Research methods in behavioral sciences]. Tehran: Agah; 2013.
- Heiman GW. Essential statistics for the behavioral sciences: Houghton Mifflin; 2004.
- Yamashita T. Health Literacy and Health Outcomes: Implications for Social Determinants of Health, Health Disparity and Learning for Health Over the Life Course: Miami University; 2011.
- Charkazi A, Esmaeili A, Garkaz G, Qoreishi Z, Gerey S, Nazari S. [Epidemiologic Survey of road traffic accidents in patients admitted in emergency department of Alejalil hospital in Aq-Qala city, Golestan province]. Ardebil J Health Hyg. 2012;3(2):42-9.
- Tahmasebpour F. [A survey about relationship between family functioning and mental health with productivity among married man staffs of Iranian Central Oil FieldsCompany]. Tehran: Shahid Beheshti University; 2006. 18-23 p.
- Jamison J. Health education in schools: a survey of policy and implementation. Health Educ J. 2016;52(2):59-62. doi: 10.1177/001789699305200203
- Izadi S, Salehi OE, Fathi VK, Abedini BM. [Analysis of primary school textbooks based on the components of health education]. J Educ Innov. 2010:139-62.
- Salehi OA, Izadi S, Rezaee F. [Content Analysis Of Elementary Textbooks, Based On The Global Education Components]. J Curriculum Stud. 2009;4(13):117-41.
- Banihashemi S-AT, Amirkhani MA. [Health literacy and the influencing factors: a study in five provinces of Iran]. Strides Dev Med Educ. 2007;4(1):1-9.
- National Development Decree DoH. Promoting health based on the empowerment of people and communities. : Ministry of Health and Medical Education; 2005.